

IN MEMORIAM PROF. UNIV. DR. CORNEL UNGUREANU

Maestrul și paradisul

Gabriela GLĂVAN

Universitatea de Vest din Timișoara

DOI: <https://doi.org/10.35923/AUTFil.63.30>

Plecarea dintre noi a profesorului Cornel Ungureanu coincide cu o schimbare de paradigmă în științele umaniste și în studiul literaturii. În multe sensuri, odată cu trecerea lui la cele veșnice, se încheie o lume, iar acest lucru este cu totul semnificativ pentru cei care s-au format în apropierea sa. Timp de aproape trei decenii, Cornel Ungureanu a fost profesor la Literele din Timișoara, iar pentru studenții săi a reprezentat un model aparte de a preda literatura română și, mai ales, de a institui un model de raportare la cultură. Cea mai durabilă și de impact a fost, însă, invitația permanentă adresată studenților și colaboratorilor săi mai tineri de a participa la activitatea efervescentă din jurul revistei „Orizont”. Acolo, s-a coagulat, pentru un timp, la finalul anilor '90, un grup de studiu coordonat de profesorul Ungureanu și de Adriana Babeți care va impune un model de cercetare și colaborare interdisciplinar, „A Treia Europă”.

Biografia profesională a lui Cornel Ungureanu nu poate fi separată de colaborările generoase pe care le-a stimulat și întreținut de-a lungul anilor, deoarece modelul său uman și profesional presupunea tocmai ceea ce conține, în adâncul ei, geografia literară a spațiului Banatului, conectată, la rândul ei, spațiului real și imaginar al Europei Centrale: concurență armonioasă și dialog intercultural. Profesorul Ungureanu a aparținut unui timp în care generozitatea incluzivă și încurajarea tinerilor de a rămâne fideli literaturii devenise imperios necesară. Ieșirea din comunism, ezitățile democrației și derapajele politicului din anii '90 au însemnat un climat de înaltă incertitudine, căruia i se adăuga o precaritate materială galopantă. Era nevoie de un element întremător, de o motivație dincolo de imediat, care să formeze generații noi de profesioniști ai culturii, de la educatori la diplomați și actori politici. Privind în urmă, acei ani par o cu totul altă lume – o lume ce tot mai îndepărtată, pe cale de dispariție, pe măsura ce asistăm la trecerea celor ce au alcătuit-o. Libertatea cadrelor, a structurilor de predare și a abordării critice oferea șansa unui început ce deschidea o nouă eră în cultura academică. Fără îndoială, generațiile ce au beneficiat de acest involuntar experiment au avut receptivitatea necesară pentru a se integra spiritului momentului, așa încât, în acei ani, profesorul Ungureanu a format, încurajat și inspirat atât actuali universitari cât și figuri relevante ale spațiului cultural extins.

Volumul său de debut, *La umbra cărților în floare*, din 1975, prefigurează direcțiile pe care vor evolua, în misterul lor organic ce se va revela în proximitatea anului 1989, critica și modelul de istorie literară specifice lui Cornel Ungureanu. Aliniat precum capitolele unei biografii intelectuale, cărțile scrise în anii '80 sunt veritabile fortărețe ale rezistenței în fața unei istorii întunecate. Activitatea de publicistică literară de la revista „Orizont” completează această strategie de supraviețuire, care, după 1989, se transformă într-o tensiune permanentă a căutării marilor direcții, filoane și contexte ce îi va marca deceniile de maturitate profesională. Redescoperirea interbelicului, a istoriilor „secrete” ale literaturii

române, identificarea zonelor de fractură și derapaj (biografic sau politic), recitirea, mereu nouă și verticală a clasicii modernității – de la Camil Petrescu la Anișoara Odeanu și de la Ioan Slavici la Petru Dumitriu sunt dezvoltate, reluate și rafinate în game tot mai complexe în volume precum *Imediata noastră apropiere*, vol. I-II (1980, 1990), *Mircea Eliade și literatura exilului* (1995) sau *La vest de Eden. O introducere în literatura exilului* (1995). Este intervalul cărților ample, înrădăcinate în tradiția istoriei literare documentate în profunzime, suprapus unui proiect ce se conturează tot mai pregnant și sonor: cartografierea unui teritoriu comun al culturii române cu spațiul real și imaginar al Europei Centrale, precum și articularea conceptului de geografie literară. Aceste două repere își păstrează actualitatea și relevanța în critica lui Cornel Ungureanu până târziu, în deceniile în care apar volumele ce definitivează proiectele insulare începute în anii '90 și 2000. Aceștia sunt și anii în care ecourile modelului cultural și formativ al activităților desfășurate la Fundația A Treia Europă trasează veritabile linii de forță ce vor fi urmate și diversificate de generațiile de tineri cercetători formați de Cornel Ungureanu, Adriana Babeți, Mircea Mihăieș, Livius Ciocârlie, Smaranda Vultur, Gabriela Colțescu și numeroși alți specialiști colaboratori.

În 2015 apare *Literatura Banatului. Istorie, personalități, contexte*, volum masiv ce încheie, în cheia imaginată și rescrisă de multe ori, de-a lungul anilor, numeroase proiecte și fragmente de istorie literară. Aici este deplin revelat, prin scriitorii și vocile sale specifice, Banatul imaginar, paradis multicultural provizoriu, mereu destabilizat de istorii crude, însă, în multe sensuri, egal cu proiecțiile și geografiile imaginare ce i-au fost atribuite de-a lungul secolelor de istorici, literați și cercetători. Mai mult decât o radiografie regională, un decupaj local sau o tentativă de revendicare a unui canon specific, literatura despre care Cornel Ungureanu scrie că aparține acestei zone de vest a României conturează, de fapt, o metaliteratură. În acest volum sunt așezate sub lentile puternice detaliile și filigranul în care criticul și-a rafinat arta, traversându-și vârstele odată cu vârstele istoriilor literare, operând cu concepte transdisciplinare, uneori fluide, mereu la graniță, între lumi, viziuni și metode de cercetare.

Cu toată bogăția luxuriantă a moștenirii culturale pe care Cornel Ungureanu a lăsat-o celor ce au preluat de la el, în diverse măsuri, misiunea de a-i duce mai departe modelul, se cuvine să menționăm, ca într-un recviem, și ceea ce pare, în momentul actual, definitiv pierdut, odată cu moartea profesorului: o bucurie și un confort, o modestie și o aristocratică indiferență față de glorie deșarte, pe care doar un adevărat om de carte le are. Întrebarea dacă, la moartea lui Cornel Ungureanu a dispărut, pe lângă multe alte lumi, și lumea aceasta, a ultimilor aristocrați acaparați și îndrăgostiți exclusiv de carte, este, deocamdată, prea dureroasă.